

Fietstocht 1: Monumentale woonhuizen van Amsterdam

beginpunt: Stationsplein, voor het Noord-Zuid Hollands Koffiehuis (A op plattegrond)

eindpunt: Stadhuis/Muziektheater, Waterlooplein (B op plattegrond)

duur van de fietstocht: ± 2½ uur

De route van de fietstocht is te zien op de plattegrond hiernaast.

Inleiding

De Amsterdamse binnenstad behoort tot de belangrijkste historische stadskernen van de wereld, omdat nog zoveel oude bebouwing aanwezig is. Er staan 6.917 door het Rijk beschermde monumenten van bouwkunst binnen de Amsterdamse Singelgracht. Daarmee is Amsterdam *monumentenstad nummer 1* van Nederland. Na Amsterdam komt er een hele tijd niets en daarna pas volgen Maastricht met 1.440 monumenten en Utrecht met 1.181

monumenten. Het overgrote deel (meer dan 6.500) van de monumenten in Amsterdam zijn [woonhuizen](#). Amsterdam was tenslotte een handelsstad waarin niet keizers of prinsen, maar heren het voor het zeggen hadden. Toonaangevend is daarom de burgerlijke architectuur: niet paleizen of [kerken](#), maar woonhuizen bepalen het karakter van de stad. Op de fiets kan in een relatief korte tijd een groot deel van de oude binnenstad worden verkend en een indruk worden gegeven van de monumentale woonhuisarchitectuur van Amsterdam. De fietstocht leidt langs de mooiste voorbeelden van Amsterdamse woonhuisarchitectuur en duurt ongeveer 2½ uur. Er wordt een vrij grote afstand door de Amsterdamse binnenstad gefietst. Op ruim twintig plaatsen langs de route kunt u iets lezen over de gevels. Het kan nuttig zijn een verrekijkertje mee te nemen, om de topornamenten goed te bestuderen.

Fiets vanaf het Stationsplein naar de Prins Hendrikkade en sla vlak vóór de Schreierstoren de Oudezijds Kolk op, een klein grachtje met een mooi uitzicht op de Oudekerstoren. Sla op de Zeedijk rechtsaf.

1. Zeedijk 1: 't Aepje (±1550)

Oorspronkelijk stond Amsterdam vol met houten huizen. [Houten huizen](#) worden in Amsterdam tot ±1550 gebouwd. Daarna worden er vrijwel alleen nog stenen huizen gebouwd. De meeste houten huizen zijn verbrand in de twee grote stadsbranden van 1421 en 1452 (in de laatste brand is zelfs drie-vierde van de stad afgebrand!). Na de brand van 1452 mochten geen huizen met houten zijgevels meer worden gebouwd. Er zijn nog maar twee houten huizen in Amsterdam: Begijnhof 34 en, op deze plaats, [Zeedijk 1](#), 't Aepje. Het huis behoort tot de oudste huizen van Amsterdam en dateert uit ±1550. Het is een houten huis met stenen zijgevels. De houten voorgevel is "overkraagd" (helt voorover). Ook Middeleeuws is de horizontaal gekoppelde ramen. De onderpui is 19de eeuws. Volgens een legende is het gezegde "in de aap gelogeerd" hier ontstaan. Kennelijk was de reputatie van het logement *In 't Aepje*, dat in het houten huis gevestigd was, niet al te best!

Fiets naar het einde (eigenlijk begin) van de Zeedijk en sla linksaf de Olofspoor in en meteen linksaf de Nieuwebrugsteeg. Aan het einde daarvan bevindt zich de Oudezijds Voorburgwal. Sla rechtsaf.

2. OZ Voorburgwal 14: Het Wapen van Riga (1605)

[Trapgevels](#) worden in Amsterdam gebouwd tussen ±1600-±1665 en waren zo populair dat de stad er vol mee stond. Tegenwoordig zijn er nog maar een honderdtal van over. Trapgevels werden aanvankelijk in de Hollandse of Haarlemse stijl gebouwd, spoedig in een typisch Amsterdamse stijl, de stijl van [Hendrick de Keyser](#): Amsterdamse of [Barokke renaissance](#). Van beide varianten zullen we voorbeelden zien. De eerste trapgevels hadden dus een stijl die nog niet typisch Amsterdams was, Hollandse of [Haarlemse renaissance](#). Dit huis, [Oudezijds Voorburgwal 14](#), is zo'n trapgevel in Hollandse renaissance. Het huis is gebouwd in 1605 en heeft verschillende namen: *Het Wapen van Riga*, *Leeuwenburg* of *Burcht van Leiden*. Het is gebouwd door een koopman uit Riga, een immigrant. Vandaar de twee gekruiste sleutels in de gevelsteen: het stadswapen van Riga (lijkt sterk op het wapen van Leiden!).

Na ±1550 worden er in Amsterdam nauwelijks nog houten huizen gebouwd. De eerste stenen huizen zijn *versteende houten huizen*. Dit huis is daar een goed voorbeeld van. Het heeft een houtskelet en een houten onderpui. De stenen muren hangen in de ankers aan het houtskelet. De voorgevel helt sterk naar voren ("staat op vlucht"). De zijgevel is uitgebouwd op de uitstekende balkenlaag ("overkraagd").

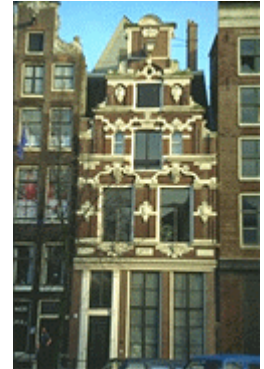
In 1942 is het door de [Vereniging Hendrick de Keyser](#) opgekocht en gerestaureerd (zie het schildje). Achter de bepleistering zat de oude renaissance gevel. De trapgevel is gereconstrueerd, evenals de onderpui (glas-in-lood ramen

en pothuis). De Vereniging Hendrick de Keyser koopt oude, vervallen huizen op en restaureert ze, soms heel spectaculair, zoals hier.

Bij de Oude Kerk aangekomen, staan wij precies tegenover de bonte gevel van Oudezijds Voorburgwal 57.

3. OZ Voorburgwal 57: de Gecroonde Raep (1615)

Aan de overkant van de gracht zien we het mooiste nog bestaande voorbeeld van Barokke renaissance, gebouwd door Hendrick de Keyser: [Oudezijds Voorburgwal 57, de Gecroonde Raep](#), volgens de twee jaartalstenen gebouwd in 1615. Hier zien we niet de sobere Hollandse renaissance, maar de Barokke renaissance van Hendrick de Keyser. Dit is een typisch Amsterdamse variant van de renaissancestijl, die tot halverwege de 17de eeuw voorkomt. Kenmerkend is de overvloed aan ornamenten waardoor de trapgevel zelf nauwelijks nog te herkennen is. Verder zien we accoladebogen (ontlastingsbogen in de vorm van accoladen) en dubbele pilasters tussen de ramen voorzien van cartouches. Ook dit huis is eigendom van de Vereniging Hendrick de Keyser.

We vervolgen de OZ Voorburgwal totdat wij bij de Damstraat zijn aangekomen, waar we een fraai uitzicht hebben op de gevel van het [Paleis op de Dam](#), gebouwd als stadhuis. Aan beide zijden van de brug staan gevels die we gaan bekijken.

4. OZ Voorburgwal 187: pilaster-halsgevel (1663); OZ Voorburgwal 246: halsgevel (1683)

Uit de trapgevel ontstaat de [halsgevel](#), een typisch Amsterdamse gevel. Een halsgevel heeft twee rechte hoeken die meestal gevuld zijn met zgn. vleugelstukken of klauwstukken. De halsgevel wordt gebouwd tussen ±1640-±1775. Pilaster-halsgevels worden gebouwd rond 1650. We spreken van [Hollands classicisme](#) in de stijl van [Philip Vingboons](#). De overgang van renaissance naar classicisme is in Amsterdam vooral een overgang van trap- naar halsgevel.

De fraaie pilaster-halsgevel, aan de overzijde, [Oudezijds Voorburgwal 187](#), is gebouwd in 1663. De hals is voorzien van zeer imponerende klauwstukken met negers en indianen temidden van manden en tabaksrollen. Kennelijk zat deze koopman in de WIC. De gevel is verder nog versierd met o.a. oeils-de-boeufs (osse-ogen) en festoenen (bloemenslingers). De classicistische elementen zijn de pilasters, de kroonlijsten en het gebogen fronton bovenop de topgevel.

De halsgevel, aan deze zijde, is ook 17de eeuws, nl. uit 1683. Het is echter geen pilastergevel, maar een vlakke gevel. De periode van het classicisme is in 1683 alweer voorbij. (Heeft geduurd van ±1625-±1665.)

De brug verbindt de Damstraat met de Oude Doelenstraat. Fiets de Oude Doelenstraat in en sla op de Oudezijds Achterburgwal linksaf. Neem de eerste straat rechts: de Bethaniënstraat. Op de Kloveniersburgwal aangekomen, staat u precies tegenover het grote Trippenhuis staat.

5. Kloveniersburgwal 29: het Trippenhuis (1662); Kloveniersburgwal 26: het Klein-Trippenhuis (1696)

In de 17de eeuw, de Gouden Eeuw, werden ook al grote herenhuizen gebouwd die meestal een kroonlijst-gevel kregen. Het grote gebouw aan de overzijde, is Amsterdams rijkste stadspaleis: [Kloveniersburgwal 29, het Trippenhuis](#). Amsterdam heeft niet een aristocratisch, maar burgerlijk karakter: niet koningspaleizen maar burgerhuizen voeren de boventoon. De enige paleizen die Amsterdam heeft, zijn het [Paleis op de Dam](#), gebouwd als stadhuis, en burgerpaleizen als het Trippenhuis.

Het Trippenhuys is in 1662 gebouwd door [Justus Vingboons](#) voor de gebroeders Hendrick en Louys Trip, "wapenhandelaars van de vrede" (Ex Bello Pax) die een aanzienlijker huys wilden hebben dan hun grote concurrent Louis de Geer die op de Keizersgracht woonde. Eigenlijk moeten we over de Trip-huizen spreken, want het zijn twee huizen onder één kap, achter één gevel: links woonde Hendrick, rechts Louys. In de strakke classicistische pilastergevel is de symmetrie zo sterk doorgevoerd dat de scheidingsmuur tussen de twee huizen halverwege de middelste ramen loopt. Dat de broers Trips in de wapenhandel zaten, is te zien aan de kanonnen in de timpaan en de grote hoekschoorstenen in de vorm van mortieren! Het heeft een bijzonder interieur, o.a. met tijdens de recente restauratie ontdekte plafondschilderingen met vogels. Het gebouw is thans de zetel van de *Koninklijke Nederlandse Academie der Wetenschappen*. Aan deze kant van de gracht staat het zgn. *Klein-Trippenhuys*, uit 1696. Het is een zeer smal huys (2.44 m), maar is aan de achterzijde breder (± 5 m). Volgens een volksverhaal is de voorgevel zo breed als de voordeur van het Trippenhuys aan de overzijde van de gracht. Een bediende van de Trips zou tijdens de bouw van het Trippenhuys hebben gezegd: "Had ik maar een huysje zo breed als de voordeur van het Trippenhuys". Er bleef wat bouw materiaal over en daarmee werd voor hem dit huysje gebouwd. Helaas is het verhaal niet waar: in 1696 was Hendrick Trip al overleden. We gaan nu vrijwel langs de gehele oude *Vest* (Kloveniersburgwal, Singel) fietsen. Dit is de begrenzing van het Middeleeuwse Amsterdam. Langs deze stadswal lag de Middeleeuwse stadsmuur en poorten als de Sint Antoniespoort (zie links van ons, op de Nieuwmarkt) en de Regulierspoort (nu de Munttoren, op het Muntplein). Aan deze kant ligt dus het Middeleeuwse Amsterdam. Buiten de *Vest* ligt de 17de eeuwse grachtengordel, waarvan de aanleg in 1585 is begonnen en achtereenvolgens in 1613 en 1663 voltooid. De rest van de fietstocht voert ons door dit stadsdeel.

Fiets de Kloveniersburgwal helemaal af. U komt vanzelf in de Nieuwe Doelenstraat terecht die u doorkruist en dan komt u op het Rokin uit, bij het Muntplein. Vanaf de overzijde van het Rokin hebt u een mooi uitzicht op Rokin 145.

6. Rokin 145: verhoogde pilaster-halsgevel van Philip Vingboons (1642)

De [halsgevel](#) wordt gebouwd tussen ± 1640 - ± 1775 . Er is een overgangstype tussen de trapgevel en de (gewone) halsgevel: de [verhoogde halsgevel](#). Deze wordt gebouwd tussen ± 1640 - ± 1670 . Kenmerkend is het extra trapje tussen de middengevel en de topgevel, meestal voorzien van extra vleugelstukjes. Pilastergevels worden in dezelfde periode gebouwd als verhoogde halsgevels, rondom 1650, dus zijn de meeste verhoogde halsgevels ook pilastergevels. We spreken van [Hollands classicisme](#) in de stijl van [Philip Vingboons](#).

We zien op [Rokin 145](#) een fraaie verhoogde halsgevel uit 1642 (het jaartal staat er in Romeinse cijfers op), gebouwd door Philip Vingboons. Deze Amsterdamse bouwmeester heeft de halsgevel uitgevonden. Het huys is gebouwd voor Pieter Janszoon Sweelinck (de zoon van de beroemde organist Jan Pieterszoon Sweelinck). Oorspronkelijk vormde het met het rechterbuurhuys een tweeling, maar de voorgevel is in de 19de eeuw vervangen voor de huidige gevel in [neo-stijl](#). Het valt sterk op dat de 19de eeuwse gevel niet meer "op vlucht" staat, d.w.z. niet meer voorover helt. Alhoewel Vingboons zich niet geheel hield aan het klassieke ordenboek, is toch goed te zien hoe hij erin slaagde een Palladiaans classicisme toe te passen op smalle gevels. Op de beletage zitten toscanse pilasters, over de 1ste en 2de verdieping ionische en in de hals dorische pilasters.

Fiets het Rokin af totdat u de toegang van het Spui aan de linkerzijde ziet. Fiets over het Spui totdat u aan het Singel bent en sla daar rechtsaf. Stop bij de eerste brug, tussen de Heisteeg en de Korte Heisteeg.

7. Singel 410-412: twee halsgevels in Vingboons-stijl (± 1650); Singel 377-379: halsgevel-tweeling (1730)

Op beide hoeken, Singel 410-412, staan 17de eeuwse [halsgevels](#), gebouwd in ± 1650 . Het zijn kleine uitvoeringen van de halsgevel in Vingboons-stijl (waarvan we zojuist een mooi voorbeeld hebben gezien). We spreken van een *klein model Vingboonsgevel*, een eenvoudige huys ambachtelijk gebouwd naar voorbeeld van de grote gevels in Vingboons-stijl.

Vergelijk deze 17de eeuwse halsgevels eens met de 18de eeuwse halsgevel-tweeling aan deze zijde van de gracht, [Singel 377-379](#). Deze kleine tweeling is 17de eeuws: het kleine 17de eeuwse middendeurtje leidde naar de bovenwoningen. Echter, in 1730 zijn de huysjes voorzien van een nieuwe voorgevel, halsgevels in 18de eeuwse stijl. De gevels zijn vlak (geen pilasters meer). Het andere classicistische element, het driehoekig fronton, is vervangen door een versierd lijstvormig fronton. De topornamenten zijn niet langer sober, maar rijk versierd in de symmetrische stijl van [Lodewijk XIV](#), toegepast in Amsterdam tussen ± 1710 - ± 1740 . We zien voluten (krullen) met acanthusbladeren, siervazen en lamberkijn (met jaartal).

Vervolg uw route over het Singel.

8. Singel 326: halsgevel (±1700)

Tussen de blokkendoos-achtige Vingboons- en rijk versierde Barokke Lodewijk-gevels treffen we halsgevels aan als de halsgevel aan de overzijde: een vlakke gevel met uitbundige versieringen, maar nog niet in een erg Franse stijl. Deze halsgevel, Singel 326, uit ±1700 heeft imposante klauwstukken met beelden van Neptunes en Mercurius, resp. de goden van de zee en de handel, de succescombinatie van de stad Amsterdam!

Stop bij de brug die naar de Blauwburgwal leidt.

9. Singel 97: 17de eeuwse klokgevel (±1680); Singel 104-106: hoogste 18de eeuwse klokgevel-tweeling (1743)

Uit de halsgevel ontwikkelt de [klokgevel](#). De klauwstukken worden een onderdeel van de hals, in baksteen, zodat alleen nog versieringen langs de zijkanten voorkomen. Klokgevels worden gebouwd tussen ±1660-±1790. Aan deze zijde zien we een vroege klokgevel, laag en eenvoudig, uit ±1680. Aan de overzijde zien we de hoogste klokgevel-tweeling van Amsterdam, [Singel 104-106](#), gebouwd in 1743. De toppen zijn fraai versierd met een siervaas in top, in Lodewijk XIV-stijl. De klokgevel is meer geschikt voor het toepassen van de Lodewijk-stijlen en worden dan ook in toenemende mate gebouwd, ten koste van de halsgevel.

Vervolg uw route aan de overzijde van het Singel de andere kant op (terug dus.)

10. Singel 140-142: het vroeg-17de eeuwse dubbele huis De Dolphijn (±1600)

De meeste huizen in Amsterdam zijn smal, de standaardbreedte van een kavel. In de 17de eeuw ontstaat het zgn. dubbele huis, een huis gebouwd op twee kavels, dus twee keer zo breed als gewone huizen. Ze zijn meestal vijf ramen breed en hebben voordeur en stoep in het midden. Er zijn ±110 dubbele huizen in Amsterdam; de helft staat op de Herengracht, op de Keizersgracht staan er 22. De bloeiperiode van het dubbele huis is ±1660-±1690. In de 18de eeuw krijgen de meeste dubbele huizen nieuwe voorgevels (ze worden gemoderniseerd). Er zijn nog maar drie vroeg-17de eeuwse dubbele huizen in Amsterdam. We zullen ze alledrie op deze fietstocht zien. (Een ander type dubbel huis is twee huizen achter één gevel, zoals het Trippenhuys. Dit is echter veel zeldzamer.)

We staan tegenover het oudste dubbele huis: [Singel 140-142](#), *De Dolphijn*. Dit is tevens een eerste, vroeg voorbeeld van Amsterdamse renaissance van Hendrick de Keyser, gebouwd in ±1600 door de bouwmeester zelf. Een dubbele trapgevel, een dubbel huis. Hier woonde Frans Banningh Cocq (van de *Nachtwacht*). In de 19de eeuw verdween één van de twee topgevels, maar deze is in 1966 prachtig gereconstrueerd.

Net voorbij de Torensluis met het beeld van Multatuli slaat u rechtsaf de Driekoningenstraat in, een straatje met o.a. koetshuizen en een bijzonder fraai uitzicht op de Westertoren. Aan de overzijde ziet u het Huis Bartolotti, Herengracht 170-172, met rechts daarvan het Herengracht 168.

11a. Herengracht 170-172: het vroeg-17de eeuwse dubbele huis Huis Bartolotti (±1617)

Zoals gezegd zijn er nog maar drie vroeg-17de eeuwse dubbele huizen. We hebben het huis *De Dolphijn* uit ±1600 gezien; hier staat het tweede voorbeeld: [Herengracht 170-172](#), het *Huis Bartolotti* uit ±1617. Het Huis Bartolotti wordt toegeschreven aan Pieter de Keyser, de zoon van Hendrick de Keyser. Het is een zeer mooi voorbeeld van [Barokke Amsterdamse renaissance](#) in de stijl van [Hendrick de Keyser](#). De rijk versierde trapgevel is bevestigd aan een insnijdend dak. Het huis ligt precies in een bocht van de Herengracht ("de kleine bocht") en is zelf ook in een bocht gebouwd. Bartolotti heette in werkelijkheid Willem van den Heuvel, één van de rijkste Amsterdammers in die tijd. Op het huis staat hoe hij aan die rijkdom kwam: *Ingenio et Assiduo Labore* (door vernuft en noeste vlijt) en *Religione et Probitate* (door godsdienst en rechtschapenheid). Het huis heeft een fraai interieur: een gestucte gang en muur- en plafond-beschilderingen.

Dit dubbele huis heeft twee deuren. Reeds in de 17de eeuw werd het huis gesplitst. Oorspronkelijk was er alleen de linkerdeur: op de plaats van de rechterdeur zat een raam. In 1967-1971 is het huis door de [Vereniging Hendrick de Keyser](#) gerestaureerd. Het bovenste deel van de topgevel is toen gereconstrueerd (het deel met het opschrift met het jaartal in Romeinse cijfers).

11b. Herengracht 168: oudste halsgevel (1638, verbouwd in ±1730)

Naast het *Huis Bartolotti* staat een halsgevel uit 1638, [Herengracht 168](#). Dit is de oudste halsgevel van Amsterdam, gebouwd door de uitvinder van de halsgevel, Philip Vingboons. Het is moeilijk te zien dat het een halsgevel is, omdat de gehele gevel in zandsteen is uitgevoerd. De gevel is totaal anders: hier geen speelse renaissance, maar streng en sober classicisme. Toch misstaat het niet, vlak naast het Huis Bartolotti.

Het huis is in ±1730 inwendig verbouwd en heeft een bijzonder fraai interieur: een gestucte gang, een ovaal trappenhuis en beeldhouwwerk van Jan van Logteren, plafondbeschilderingen van Jacob de Wit en geschilderde behangsels van De Wit en De Moucheron. Het is te bezichtigen, want het is thans het Theatermuseum. Dat is zeer de moeite waard!

Sla rechtsaf de Herengracht op en neem de eerste brug links. U kunt nu als u wilt nog even over de Herengracht terugfietsen naar het Huis Bartolotti. De route gaat echter verder over de Leliegracht. Neem de eerste afslag rechts, de Keizersgracht. Fiets door totdat u bij de Herenstraat bent. U passeert het Huis met de Hoofden, Keizersgracht 123.

12. Herenstraat

De hoofdgrachten vormen concentrische cirkels en de dwarsverbindingen zijn radiaalgrachten- en straten. Aan de hoofdgrachten staan de rijke huizen, in de radiaalstraten de *winkels*. Op de grachten waren winkels verboden (met uitzondering van de hoekhuizen!). Winkelpanden hebben houten onderpuien en geen stoepen. Winkelpanden, zeker de onderpuien, zijn de meest verbouwde monumenten in Amsterdam.

De Herenstraat is zo'n radiaalstraat. Er vestigde zich middenstand, zoals in de meeste radiaalstraten. De kleine middenstandshuisjes zijn kleine kopieën van de grote grachtenpanden. Oorspronkelijk hebben ze allemaal hals- en klokgevels gehad, maar veel topgevels zijn in de 19de eeuw vervangen door uiterst sobere houten kroonlijsten. In de jaren vijftig en zestig was het straatje ernstig in verval, maar nadat [StadsHerstel](#) in 1967 het hele rijtje huizen aan de oneven zijde spectaculair restaureerde is het weer een bloeiend straatje geworden.

Steek de gracht over en vervolg de Keizersgracht terug, totdat u tegenover het Huis met de Hoofden bent.

13. Keizersgracht 123: het vroeg-17de eeuwse dubbele huis Huis met de Hoofden (1622)

We staan tegenover het derde vroeg-17de eeuwse dubbele huis: [Keizersgracht 123](#), het *Huis met de Hoofden* uit 1622, wederom één van de belangrijkste voorbeelden van [Barokke Amsterdamse renaissance](#). Ook hier weer een trapgevel vol ornamenten aan een insnijdend dak. We zien de hoofden van v.l.n.r. Apollo (kunsten), Ceres (landbouw), Mars (oorlog), Minerva (wijsheid), Bacchus (wijn) en Diana (jacht). Ook dit huis wordt toegeschreven aan Pieter de Keyser. De wapenhandelaar Louis de Geer woonde er (vanaf 1634), de grote concurrent van de broers Trip. Hendrick en Louys Trip bouwden een nog prachtiger huis dan het Huis met de Hoofden: *het Trippenhuys*, [Kloveniersburgwal 29](#). Overigens trouwde Hendrick Trip met Johanna de Geer, een nichtje van Louis de Geer.

Rechts van het huis zit een poortje dat naar het [koetshuis](#) leidde.

Het Huis met de Hoofden is thans de zetel van het [Bureau Monumenten & Archeologie](#).

Vervolg de Keizersgracht totdat u weer bij de Leliegracht bent. Sla hier rechtsaf en fiets door tot aan de Prinsengracht. Op de brug over de Prinsengracht hebt u fraai uitzicht op de Westertoren.

14. Prinsengracht 126: verhoogde lijstgevel (±1755); Prinsengracht 124: lijstgevel (±1790)

De [lijstgevel](#) wordt in Amsterdam al in de 17de eeuw toegepast, maar dan alleen nog bij grote gebouwen (zoals bij het Trippenhuys). Pas in de 18de eeuw wordt de lijstgevel toegepast bij smalle huizen. We zien hier een zgn. [verhoogde lijstgevel](#) uit ±1755. De oplossing bij smalle huizen, waar de nok van het dak loodrecht op de voorgevel staat, is de lijst te verhogen met een klokgevel-achtige kuif. Dat is nou echt de 18de eeuw: een dot slagroom op het huis. De hier gebruikte stijl is Lodewijk XV of Rococo, in Amsterdam toegepast tussen ±1740-±1775, gekenmerkt door de asymmetrische versieringen.

Rechts daarvan staat een soberder lijstgevel uit ±1790, een later type waarbij loodrecht op het dak een klein schilddakje is geplaatst. De stijl van deze gevel is Lodewijk XVI, in Amsterdam toegepast tussen ±1770-±1800. Er treedt een terugkeer naar soberheid en strakheid op.

Let ook eens op de onderpuien en ramen. De 18de eeuwse huizen hebben andere onderpuien en ramen dan de 19de en 20ste eeuwse huizen ernaast. De ramen van de sobere lijstgevel links (uit ±1855) heeft niet een roedeverdeling, maar een T-verdeling. Onderpuien zijn nog bederfelijker: alleen originele 18de eeuwse puien (waar we hier twee voorbeelden van zien) zijn beschermd en blijven dus bestaan!

Sla linksaf de Prinsengracht op en fiets door totdat u bij de Reestraat bent. Sla linksaf de Reestraat in.

15. Reestraat 8: klein klokgevel-winkeltje (1763)

We zien hier een fraai klokgeveltje, [Reestraat 8](#), *Ree Rust*, uit 1763 (in Lodewijk XV-stijl) met een afbeelding van een rustende ree in het fronton. Het is een typisch winkelhuisje, typerend voor een radiaalstraatje als de Reestraat, gerestaureerd in 1980 door [StadsHerstel](#). Dit is altijd een winkeltje geweest. Er zit een nog oud winkelinterieur uit ±1880 in, met tien gemarmerde zuiltjes, maar is thans een restaurant: restaurant *de Goudsbloem* van het *Pulitzer-Hotel* dat een groot aantal panden tussen de Keizers- en Prinsengracht in bezit heeft.

16. Keizersgracht 244-246: verhoogde lijstgevel-tweeling (±1730)

Op [Keizersgracht 244-246](#) zien we een lijstgevel-tweeling, volgens sommigen de mooiste lijstgevel-tweeling van de stad. Deze lijstgevels zijn uit ±1730 (in Lodewijk XIV-stijl). Deze panden vormden onderdeel van het krakersbolwerk *de Grootte Keyser*, gekraakt in 1978 en ontruimd in 1979. Na de ontruiming werden de speculatiepanden door de gemeente gekocht en verbouwd tot HAT-eenheden.

Vervolg de Hartenstraat en sla rechtsaf de Herengracht op.

17. Herengracht 284: Huis Van Brienen (1728)

[Herengracht 284](#), het *Huis van Brienen*, uit 1728 is één van de mooiste huizen van Amsterdam, zeker ook vanwege het fraaie interieur. Het heeft een rijk gebeeldhouwde zandstenen gevel met een rechte kroonlijst, waarboven een attiek: een balustrade met kuif, in Lodewijk XIV-stijl. We spreken niet van een verhoogde lijstgevel maar van een gewone lijstgevel omdat de kuif niet onderdeel is van de kroonlijst, maar van de attiek daarboven. Door deze balustrade lijkt het huis groter dan het is: achter deze balustrade zit lucht, behalve in het midden waar de punt van het dak zit.

Het is een smal huis met de standaardbreedte van drie ramen. De middenas is bijzonder fraai versierd en loopt enigszins concaaf, een buiging die in de lijst en attiek doorloopt. Om de symmetrie (Lodewijk XIV!) bij een smal huis dat de toegangsdeur links heeft, zoveel mogelijk in stand te houden, ligt het accent daarom op de raamomlijstingen in het midden, niet op de ingangspartij die vrijwel onversierd is gebleven. De symmetrie is zelfs bij de twee hijsbalken doorgevoerd: alleen de rechter-hijsbalk functioneert. Ook inwendig is zoveel mogelijk symmetrie: de gang heeft aan de linkerzijde schijndeuren.

Het huis heeft een bijzonder fraai interieur: een gestucte gang, een binnenplaats met een groot vrouwenbeeld en een Zaal met wand- en plafondbeschilderingen.

Dit huis heeft een fraaie 18de eeuwse hoge stoep. [Stoepen](#) zijn typisch-Amsterdams. Ze werden gebouwd omdat vanwege het hoge grondwaterniveau de kelder, het souterrain, niet te diep kon liggen. Van de nood werd een deugd gemaakt: de stoep bevat vaak een dienstingang voor het personeel dat in het vochtige souterrain woonde en werkte. Dit huis is niet alleen eigendom van de [Vereniging Hendrick de Keyser](#); het is ook de zetel van de Vereniging.

Bij de Wolvenstraat steekt u de Herengracht over en slaat de Oude Spiegelstraat in. Bij het Singel slaat u rechtsaf.

18. Singel 390: De Bouwkunst (±1700)

Deze verhoogde lijstgevel, [Singel 390](#), is uit ±1700. Hier staan reusachtige beelden op van Apollo en Minerva, de goden van de schone kunsten en de wetenschap. Dit huis heeft een prachtig gesneden deuromlijsting met de naam van het huis: *de Bouwkunst*. Het huis is gebouwd door een meester-timmerman (wat we nu een architect zouden noemen). De hemelbol op de top is recent toegevoegd en zou er oorspronkelijk ook op gezeten hebben.

U fiets door tot aan de Beulingstraat. Sla deze in en fiets door tot aan de Herengracht en sla daar rechtsaf. Zodra u de Beulingsloot passeert, ziet u aan de overzijde de vier vrijwel gelijke halsgevels van de Cromhouthuizen, thans Bijbels Museum.

19. Herengracht 364-370: Cromhouthuizen (1662); Herengracht 376: verhoogde lijstgevel (1716)

We gaan weer even terug naar de 17de eeuw: [Herengracht 364-370](#). Dit zijn de zgn. *Cromhouthuizen* uit 1662: een zandstenen halsgevel-vierling gebouwd door de halsgevel-bouwer Philip Vingboons voor de handelaar Jacob Cromhout. Jacob woonde in het grootste huis, Herengracht 366, de overige huizen werden verhuurd. Het huis van Jacob Cromhout heeft een prachtig interieur uit de 18de eeuw met muur- en plafondschilderingen en een fraaie gestucte gang (met een ovaal trappenhuis). Het is te bezichtigen, want het is thans het Bijbelsmuseum.

Vergelijk deze statige 17de eeuwse huizen eens met de speelse verhoogde lijstgevel uit 1716 met grote zittende beelden, vrouwenfiguren die IJdelheid en Vruchtbaarheid uitbeelden.

Vervolg de Herengracht en neem de eerste brug links en fiets dan over de Herengracht terug, zodat u de Cromhouthuizen passeert. Vrijwel op de hoek met de Leidsegracht ziet u de tweeling Herengracht 390-392.

20. Herengracht 390-392: halsgevel-tweeling met figuren in de klauwstukken (1665)

Deze zandstenen halsgevel-tweeling, [Herengracht 390-392](#), uit 1665 heeft imposante klauwstukken met mannen- en vrouwenfiguren. Het stel rechts houdt een touw vast, symbolisch voor de huwelijksband. Het stel links heeft het touw verloren, volgens de overlevering omdat dit stel uit elkaar is gegaan.

U vervolgt de Herengracht zodat u vanzelf op de Gouden Bocht komt.

21. De Gouden Bocht: Huis Sweedenryck (1672, verbouwd in 1759), Huis de Neufville (1731)

We bevinden ons nu in het deel van de 17de eeuwse grachtengordel dat pas na 1663 is aangelegd. In dit deel van de grachtengordel bevinden zich de grootste en rijkste, meestal dubbele herenhuizen. Dit deel van de Herengracht wordt dan ook de *Gouden Bocht* van de Herengracht genoemd. De meeste dubbele huizen die we hier zien, zijn in de 17de eeuw gebouwd en in de 18de eeuw voorzien van een nieuwe gevel.

Twee voorbeelden, een 17de en een 18de eeuws:

- [Herengracht 462](#), het *Huis Sweedenryck*, is een dubbel herenhuys uit 1672 in de strakke stijl van Adriaan Dortsman: een uiterst sobere, gegroefde zandstenen gevel. Bovenop zit een rechte kroonlijst met balustrade met de beelden Welvaart en Handel. De frontale stoep is nog origineel, dus 17de eeuws. Het huis is in 1759 inwendig verbouwd. Thans wordt er illegaal geparkeerd in de tuin!
- [Herengracht 475](#), het *Huis de Neufville*, ook wel het *Huis aan de Bocht*, uit 1731 is misschien het mooiste huis van Amsterdam; het heeft een adembenemend interieur met een rijk gestucte gang met beelden, een trappenhuis met lichtkoepel en prachtige muur- en plafondschilderingen.

22. Herengracht 476: Huis De Vicq (1670, verbouwd in 1730)

We hebben zojuist een 17de en een 18de eeuws dubbel huis gezien. [Herengracht 476](#) is een combinatie. Het *Huis De Vicq* is een voorbeeld van een 17de eeuws dubbel huis met 18de eeuwse elementen. De imposante pilastergevel met festoenen is uit 1670, maar de attiek boven de lijst en de dubbele stoep zijn uit 1730. De attiek bestaat uit een balustrade met beelden van Mercurius en Venus en een adelaar.

Dit huis is bij testament geschonken aan de [Vereniging Hendrick de Keyser](#).

Als je vindt dat het *Huis De Vicq* een mooie stoep heeft, bekijk dan eens de dubbele stoep van Herengracht 480. Dit is één van de weinige [stoepen](#) in Amsterdam met zgn. *harpstukken*.

We vervolgen onze route over de Herengracht en slaan rechtsaf de Reguliersgracht op. Deze gracht is in 1900 bijna gedempt. Neem de eerste afslag rechts: de Keizersgracht. Bijna bij de Vijzelstraat staan we precies tegenover twee identieke dubbele huizen, waarvan de rechter het Museum Van Loon is.

23. Keizersgracht 672-674: De Van Raey-Huizen, een tweeling van dubbele huizen (1671)

Tweelingen van dubbele huizen komen niet veel voor. Op [Keizersgracht 672-674](#) zien we twee identieke dubbele huizen gebouwd door Adriaan Dortsman in 1671 voor Jeremias van Raey. Van Raey ging in het linkerhuis wonen en verhuurde het rechterhuis, o.a. aan de schilder Ferdinand Bol. De gelaagde (gegroeft) zandstenen gevels zijn typerend voor de "strakke stijl" van Adriaan Dortsman, in Amsterdam toegepast in de periode 1665-1700. De stoepen zijn echter 18de eeuws. Op de balustrade staan links beelden van Mars (oorlog) en Vulcanus (vuur), rechts Ceres (landbouw) en Minerva (wijsheid). Van Raey woonde links en verhuurde rechts (o.a. aan Ferdinand Bol).

Het rechterhuis heet het *Huis Van Loon*. Het heeft een fraai interieur in Lodewijk XV-stijl uit 1752 en een prachtig tuinhuis met daarachter een koetshuis (in de Kerkstraat). Het interieur is te bezichtigen; het pand is thans het Museum Van Loon.

Aan de overzijde zien we diverse koetshuizen van huizen aan de Herengracht.

We vervolgen de Keizersgracht, passeren de Vijzelstraat en vlak voor de Spiegelstraat staan we tegenover een grote halsgevel-tweeling.

24. Keizersgracht 606-608: grootste halsgevel-tweeling (1732)

Op [Keizersgracht 606-608](#) zien we de grootste halsgevel-tweeling van Amsterdam, oorspronkelijk met het linkerbuurhuis (Keizersgracht 610) een drieling, gebouwd in Lodewijk XIV-stijl in 1732. Achter deze drie huizen bevinden zich tuinen en daarachter koetshuizen, met de uitgang in de Kerkstraat.

We steken de brug over en fietsen de Spiegelstraat in. De eerste zijstraat is de Kerkstraat. Sla deze linksaf in. Hier treffen we vele [koetshuizen](#) van de huizen van de Keizersgracht aan, o.a. Kerkstraat 183-185-187 van Keizersgracht 606-610 en Kerkstraat 259 van het Huis Van Loon.

Om naar ons eindpunt te fietsen, vervolgen we de Kerkstraat tot aan de Magere Brug. Over de Magere Brug slaan we linksaf en fietsen langs de Amstel tot aan de Stopera (het Stadhuis/ Muziektheater). Dit is het eindpunt van deze fietstocht.